

УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ПОРТРЕТ КИЄВА: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАУКОВО- ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЯ

Аналітичний огляд спеціальностей підготовки

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4101>

ЛУГОВИЙ

Володимир Іларіонович

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
перший віце-президент
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

СЛЮСАРЕНКО

Олена Миколаївна

доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник, перший
заступник директора
Інституту вищої освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

ТАЛАНОВА

Жаннета Василівна

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
доцент, завідувач відділу
забезпечення якості вищої
освіти Інституту вищої освіти
Національної академії
педагогічних наук України,
аналітичний менеджер
Національного Еразмус+ офісу
в Україні, м. Київ, Україна

Анотація. Здійснено аналітичний огляд розподілу між закладами вищої освіти бакалаврської і магістерської підготовки за спеціальностями у Києві. З'ясовано надмірне поширення багатьох спеціальностей груп мистецтва, гуманітарних і соціальних наук, що зумовлює невиправдане розпорощення і дублювання підготовки, відтак деконцентрацію і послаблення кадрового, дослідницького, інноваційного, інфраструктурного, організаційного і фінансового ресурсу, зрештою втрату конкурентоспроможності. Натомість скромно представлена або взагалі відсутня підготовка за низкою актуальних STEM спеціальностей, що суперечить інноваційному високотехнологічному типу прогресу людства, а, отже, спричиняє відставання від глобального розвитку. Надано практичні рекомендації щодо вдосконалення столичної університетської мережі шляхом укрупнення закладів, оптимізації структури підготовки в них з використанням акредитаційних, рейтингових, класифікаційних й інших механізмів оцінювання якості інституційної діяльності. Рекомендації можуть бути використані для створення регіональних стратегій університетського розвитку в Україні.

Ключові слова: бакалаврська і магістерська підготовка; спеціальності мистецтва, гуманітарних і соціальних наук; STEM спеціальності; оптимізація університетської мережі; інноваційний високотехнологічний тип прогресу; місто Київ, регіональні стратегії.

Столиця України є найпотужнішим національним науково-технологічним і університетським мегаполісом. У 2020 р. у ньому зосереджувалося 38,4 % (295) наукових організацій і 18,8 % (97) закладів вищої освіти (ЗВО), у них 22,7 % (259 тис.) здобувачів вищої освіти країни. Нині із переліку (без урахування шести спеціальностей галузі знань 25. Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону) 110 бакалаврських спеціальностей в Києві реалізуються 107 (97,3 %), а з-поміж 125 магістерських — 120 (96,0 %) спеціальностей. У місті готується 33,5 % (8,6 тис.) аспірантів. Відтак столиця презентує кращий науково-технологічний потенціал України в цілому (Держстат України, 2021a; Держстат України, 2021b; Держстат України, 2021c).

Однак цей потенціал останнім часом недостатньо затребуваний через стагнацію частини наукоємного і високотехнологічного виробництва, традиційно зосередженого в підприємствах військово-промислового комплексу. Значна кількість таких підприємств істотно зменшила масштаб або змінила орієнтацію діяльності, забудована, продана. У результаті порушився синергійний баланс виробництва, науки і вищої освіти.

Що стосується ЗВО, то в підготовці здобувачів вони стали більшою мірою орієнтуватися на запити населення, ніж на потреби високоукладної економіки. Приймаючи більшість вступників за кошти громадян, університетська мережа зазнала неприродних деформацій, подрібнення, розпорошення, невиправданого дублювання, профільної невідповідності заради максимального залучення вступників-наповнювачів бюджету.

З цією метою поширилося також масове приєднання до університетів закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО), які дезінтегрувалися з реальним сектором економіки, переорієнтувавшись на університетські потреби у здобувачах. Це не посилює університетський потенціал, натомість зумовило прогресуючу перекваліфікацію економіки через надмірне постачання незатребуваних на ринку праці фахівців з вищою освітою. У 2020 р. у Києві існувало лише 2 самостійних ЗФПО (Кремень, 2021; Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2020a; Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2020b; World Bank Group, 2019).

Це позначилося на конкурентоспроможності вітчизняних ЗВО. Жоден з них не має міжнародного визнання в статусі університету світового класу (УСК), що в групі топ-500 університетських рейтингів Шанхайський, Таймс, К'ю Ес (Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2021).

Найбільш об'єктивний серед зазначених рейтингів Шанхайський взагалі не бачить українських ЗВО, з київськими включно, ані в загальній версії (ARWU), яка ранжирує 1000 закладів 63 країн/територій, ані в галузевій версії (GRAS), у якій за 54 академічними предметами представлено понад 1800 університетів 93 країн/територій (Shanghai Ranking, 2021a; Shanghai Ranking, 2021b).

На третину суб'єктивний рейтинг Таймс (THE) нині ранжирує Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» за межами топ-1200 кращих закладів, а наполовину суб'єктивний рейтинг К'ю Ес (QS) ставить Київський національний університет імені Тараса Шевченка (група 600-650), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (група 701-750)

та Національний університет «Києво-Могилянська академія» (група 1000-1200) поза переліком 600 топових закладів світу (див. табл. 1).

Мета статті — проаналізувати активність ЗВО Києва з огляду на здійснення бакалаврської і магістерської підготовки за групами спеціальностей мистецтва, гуманітарних і соціальних наук, а також STEM спеціальностей з метою виявлення фахового профілю столичної вищої освіти та обґрунтування відповідних практичних рекомендацій (Lugovyi, Slyusarenko & Talanova, 2020).

Таблиця 1

Розподіл українських закладів вищої освіти (HEIs) за рейтингами THE і QS 2022

N	HEIs	THE	QS
1	Lviv Polytechnic National Un.	601-800 (2)	801-1000
2	Sumy State Un.	501-600 (1)	701-750

Продовження таблиці 1

N	HEIs	THE	QS
3	Kharkiv National Un. of Radio Electronics	1001-1200 (3)	—
4	Ivan Franko National Un. of Lviv	1201+	1001-1200
5	National Technical Un. «Kharkiv Polytechnic Institute»	1201+	651-700 (3)
6	National Technical Un. of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»	1201+	701-750
7	Taras Shevchenko National Un. of Kyiv	1201+	601-650 (2)
8	V.N. Karazin Kharkiv National Un.	1201+	511-520 (1)
9	Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Un.	1201+	—
10	Oles Honchar Dnipro National Un.	1201+	—
11	National Un. of Kyiv-Mohyla Academy	—	1001-1200
Number of ranked institutions		> 1600	1300
Number of countries, territories		99	97

Примітка: Зеленим і синім кольорами виділено київські університети за рейтингами Таймс і К'ю Ес відповідно, у дужках зазначено рейтингові місця закладів серед українських ЗВО.

Джерело: Складено авторами на підставі (QS Top Universities, 2021; THE World University Rankings, 2021).

Методика дослідження включає аналіз даних ЄДЕБО, що у відкритому доступі, стосовно спеціальностей підготовки у ЗВО Києва, результатів найбільш авторитетного Шанхайського рейтингу в його загальній і галузевій версіях, розгляд спеціальностей за концепцією Класифікації Карнегі (США) за їх групами Art, Humanities, Social Sciences, STEM для оцінювання загроз подальшого зниження конкурентоспроможності та послаблення науково-технологічного профілю університетської освіти столиці (ЄДЕБО, 2022; Carnegie Classifications, 2021).

На рис. 1 показано диспропорції участі ЗВО Києва у підготовці здобувачів бакалаврського ступеня різних спеціальностей.

З рис. 1 видно, що з 19 найбільш поширених бакалаврських спеціальностей лише чотири (101, 121, 122 і 125) відносяться до групи STEM спеціальностей. Також неважко бачити, що ЗВО активно і навіть надмірно включені в бакалаврську підготовку здобувачів за спеціальностями мистецтва, гуманітарних і соціальних наук, натомість меншою мірою за STEM спеціальностями, які визначають науково-технологічну складову характеристики столичної вищої освіти. Важливо зазначити, що спеціальності 051 (Економіка), 053 (Психологія), 072 (Фінанси ...), 073 (Менеджмент), 081 (Право), 281 (Публічне управління ...), до реалізації яких залучено від 15 до 40 закладів столиці, відповідають академічним предметам галузевої версії Шанхайського рейтингу, а саме: Economics, Psychology, Finance, Management, Law,

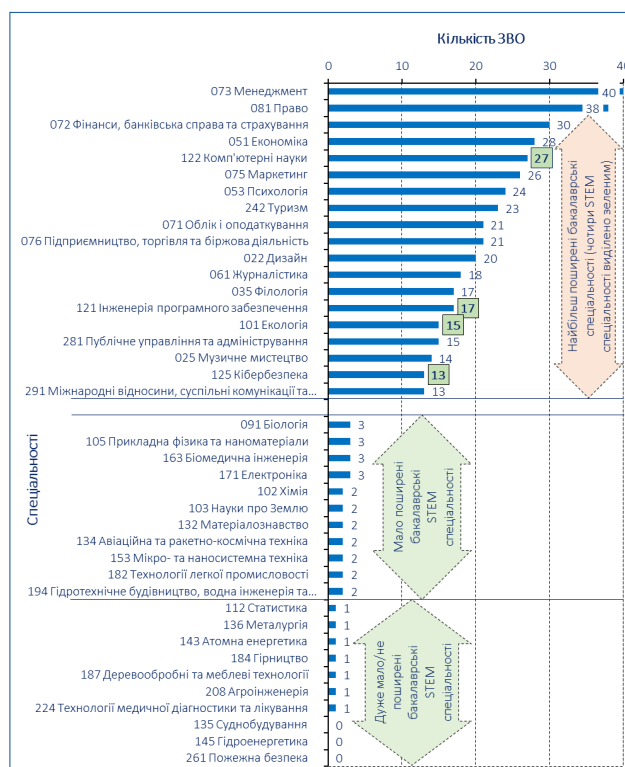

Рис. 1. Залучення закладів вищої освіти до підготовки здобувачів різних бакалаврських спеціальностей у м. Києві на початок 2022 р.

Джерело: Складено авторами на підставі (ЄДЕБО, 2022).

Public Administration. Зокрема, це свідчить про актуальність зазначених спеціальностей і водночас про певну легковажність щодо їх реалізації в Києві. У даному випадку очевидно, що краще менше ЗВО залучити до надання цих спеціальностей, але

істотно більш потужних, потенційно конкурентоспроможних за відповідним профілем підготовки.

Стосовно поширених STEM спеціальностей 101 (15 ЗВО), 121 (17 ЗВО), 122 (27 ЗВО) і 125 (13 ЗВО), то їм також відповідають академічні предмети Шанхайського рейтингу Ecology та Computer Science & Engineering. Однак популярність вітчизняних спеціальностей не сприяє їх зосередженню в конкурентоспроможних закладах, відтак досягненню конкурентоспроможної за сучасними мірками якості підготовки.

З іншого боку, як видно з рис. 1, багато ключових STEM спеціальностей, за якими ЗВО ранжируються в Шанхайському рейтингу, не набули достатньої підтримки ні з боку держави, ні з боку економіки, ні з боку громадян. Серед них 091 (Біологія), 102 (Хімія), 103 (Науки про Землю), 112 (Статистика), 132 (Матеріалознавство), 134 (Авіаційна та ракетно-космічна техніка), 135 (Суднобудування), 136 (Металургія), 153 (Мікро- та наносистемна техніка), 163 Біомедична інженерія), 171 (Електроніка), 184 (Гірництво), 224 (Технології медичної діагностики та лікування). Ці спеціальності пропонуються в 1-3 ЗВО, або взагалі не пропонуються. Зрозуміло, що окремі спеціальності не під

силу значній кількості ЗВО. Однак це не виправдовує слабку увагу до них у такому науково-технологічному центрі, як Київ.

Аналогічна ситуація і в разі магістерської підготовки. На рис. 2 показано диспропорції участі ЗВО Києва у підготовці здобувачів магістерського ступеня різних спеціальностей.

З рис 1 і 2 неважко зрозуміти, що вони великою мірою ізоморфні і засвідчують подібні проблеми університетської мережі Києва.

Із зазначеного можна зробити наступні висновки.

1. У Києві існують значні диспропорції у підготовці бакалаврів та магістрів з огляду на різні групи спеціальностей — мистецькі, гуманітарних наук, соціальних наук і STEM, що не відповідає загальному науково-технологічному потенціалу міста та інноваційному високотехнологічному типу людського прогресу.

2. Гіпертрофія бакалаврської і магістерської підготовки з мистецьких, гуманітарних наук і соціальних наук спеціальностей та гіпоморфія щодо STEM спеціальностей сукупно деформують університетську мережу Києва, блокують її успішний конкурентоспроможний розвиток.

3. Столична університетська мережа потребує системної модернізації з огляду на оптимізацію підготовки бакалаврів і магістрів за спеціальностями різних груп, укрупнення закладів, усунення ресурсно виснаджуючого паралелізму і подрібності, профільної неадекватності.

4. Реформування мережі ЗВО Києва має відбуватися на основі акредитаційних, рейтингових, класифікаційних (подібно до Класифікації Карнегі) механізмів, а також шляхом розвитку і залучення лідерських загальної і галузевих асоціацій провідних українських університетів (Луговий & Таланова, 2020).

5. Аналітичний огляд може бути використаний для створення регіональних стратегій університетського розвитку (Президент України, 2020).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Державна служба статистики України. (2021a). *Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2020 році*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Державна служба статистики України. (2021b). *Наукова та інноваційна діяльність України. 2020 рік*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Державна служба статистики України. (2021c). *Статистичний щорічник України. 2020 рік*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Єдина державна електронна база з питань освіти. (2022). *Реєстр суб'єктів освітньої діяльності*. <https://registry.edbo.gov.ua/search/>

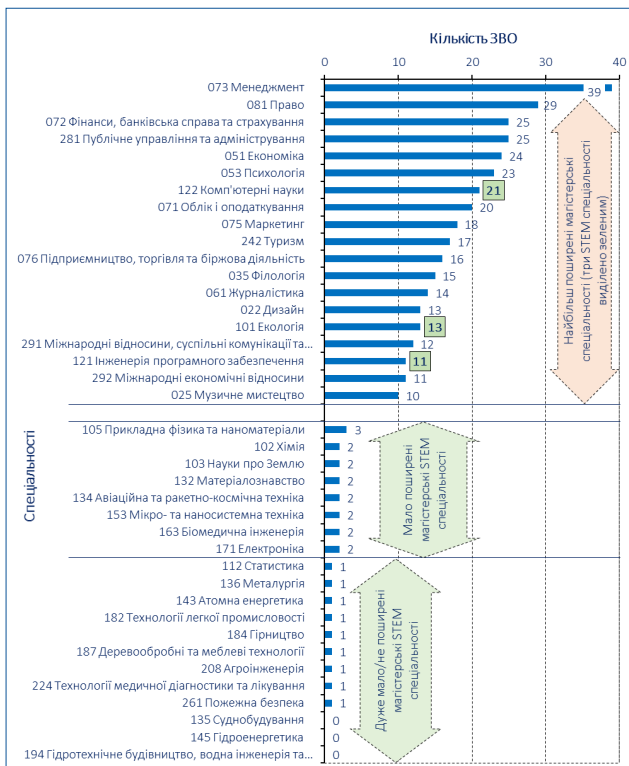

Рис. 2. Залучення закладів вищої освіти до підготовки здобувачів різних магістерських спеціальностей у м. Києві на початок 2022 р.

Джерело: Складено авторами на підставі (ЄДЕБО, 2022).

- Кабінет Міністрів України. (2018, 14 березня). *Про затвердження переліку світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні* (154-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2018-p>
- Кремень, В.Г. (ред.). (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*: монографія. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Луговий, В., & Таланова, Ж. (ред.). (2020). *Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції*: монографія. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-38-0-2020>
- Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2020a). Рейтинговий розподіл та формульне фінансування українських університетів: проблема суб'єктивізму і недовіри. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, (10), 35-69. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2020-10-2-35-69>
- Луговий, В.І., Слюсаренко, О.М., & Таланова, Ж.В. (2020b). Моніторинг, мотивація, мобілізація задля конкурентоспроможності університетів України: механізми реалізації. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-1>
- Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2021). Дві стратегії розвитку вищої освіти: якої бракує Україні? *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, (12), 35-52. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-12-2-35-52>
- Президент України. (2020, 3 червня). *Про вдосконалення вищої освіти в Україні* (210/2020). <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045>
- Carnegie Classifications. (2021). Indiana University Center for Postsecondary Research. <https://carnegieclassifications.iu.edu/>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2019). University rating & development: challenges and opportunities for Ukraine. *Education: Modern Discourses*, (2), 60-77. <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2019-1-8>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2020). Challenge of developing quality profile of higher education in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, (3), 57-77. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-06>
- QS Top Universities. (2021). *QS World University Rankings 2022*. <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings>
- Shanghai Ranking. (2021a). *2021 Academic Ranking of World Universities*. <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2021>
- Shanghai Ranking. (2021b). *Global Ranking of Academic Subjects*. <https://www.shanghairanking.com/rankings/gras/2021>
- THE World University Rankings. (2021). *World University Rankings 2022*. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking>
- World Bank Group. (2019). *Review of the Education Sector in Ukraine. Moving towards Effectiveness, Equity and Efficiency (RESUME3). Overview*. <https://bit.ly/30vLppl>

UNIVERSITY PORTRAIT OF KYIV: THE PROBLEM OF SAVING THE SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL PROFILE

Analytical Review of Training Specialties

Volodymyr Lugovyi

DSc in Education, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, First Vice-President, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Olena Slyusarenko

DSc in Education, Senior Researcher, First Deputy Director, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Zhanneta Talanova

DSc in Education, Senior Researcher, Associate Professor, Head of the Department of Quality Assurance in Higher Education, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Analytical Manager, National Erasmus+ Office in Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. An analytical review of the distribution of Bachelor's and Master's specialties in higher education institutions in Kyiv was carried out. Excessive proliferation of many specialties in the Arts, Humanities and Social Sciences has been found, leading to unjustified scattering and duplication of training, thus deconcentration and weakening of staff, research, innovative, infrastructure, organisational and financial resources, and ultimately loss of competitiveness. Instead, training in a number of relevant STEM specialties is modestly presented or non-existent, which contradicts the innovative high-tech type of human progress and, consequently, lags behind global development. Practical recommendations for improving the capital's university network by consolidating institutions, optimising the structure of training in them using accreditation, rating, classification, and other mechanisms for assessing the quality of institutional activities. The recommendations can be used to create regional strategies for university development in Ukraine.

Keywords: Bachelor's and Master's degrees; Arts, Humanities and Social Sciences specialties; STEM specialties; optimisation of the university network; innovative high-tech type of progress; the city of Kyiv; regional strategies.

Дата публікації: 18 лютого 2022 р.